

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE ERMENİ FAALİYETLERİ (1892-1896)

Bu gün Ermeniler Avrupa Devletleri parlamentolarında yaptıklarını Amerika Birleşik Devletleri Senatosu'nda da yapmak istiyorlar ve bunun için yoğun bir propaganda faaliyeti yürütüyorlar. Bu Ermeniler acaba ne zaman ve hangi şartlarda Amerika'ya göç ettiler? İlk teşkilatları nasıl kuruldu ve nasıl çalıştılar? Bu sorulara verilecek olan cevaplar şüphesiz bu gün içerisinde bulunulan durumu açıklamamızda yardımcı olacaktır. Bu çalışma böyle bir düşüncenin mahsulü olarak ortaya çıktı. Ayrıca uluslar arası ilişkilerde tarihin rolü ve faydaları da düşünüldü.

Ermenilerin Amerika'ya Göçü ve İlk Müesseseleri:

1800'lerin başında Amerika'daki Protestan kiliseleri, diğer din mensupları çalışmaya karar verdiler. Kilise bu çalışmalarını organize etmek için 1812'de yabancı misyonlar için Amerikan Masası'nı kurdu Bu masa kendisine çalışma alanlarından biri olarak Osmanlı Devleti'nin Müslümanlarını seçti. Bu Amerika misyonerlerinden ilki 1820'de Anadolu'ya geldi. Osmanlı Devleti kanunlarına göre Müslümanların dinini değiştirmek için faaliyetler yasaklandığı için misyonerler terli Hıristiyanları seçtiler. Misyonerler öncelikle eski Apostolik Kilisesi'ni ayartmak için reform yapmayı, bu mümkün olmadığı takdirde bu yerli Hıristiyanlar arasında bir Protestan toplumu kurmayı istediler. Rum Ortodoks toplumu Amerika Protestanlarına pek ilgi göstermediler, fakat Ermeniler bu konuda çok istekli idiler. Bu sebeple Protestan okulları, tıbbi klinikleri ve kiliseleri bunlarla dolmaya başladı. Ermeniler arasında talebin olması Amerikan Masası'nı genişletti, programı dünyadaki en geniş oldu[1].

Anadolu'daki Amerikan misyonerler 1891'e kadar 9 kolej kurdular. Bunlar İstanbul'da Robert Koleji (1862), Beyrut'ta Beyrut Üniversitesi (1864), İstanbul'da Amerikan Kız Koleji (1873), Antep'te Merkezi Türkiye Koleji (1876), Harput'ta Fırat Koleji (1878), Maraş'ta Merkezi Türkiye Kız Koleji (1882), Merzifon'da Anadolu Koleji (1886), Tarsus'ta Paul Enstitüsü (1888) ve İzmir'de Uluslararası Kolej (1891). Anadolu'daki beş Amerikan Kolejinin ana taşıyıcıları Ermenilerdi[2].

Misyoner Okullarında eğitim gören genç öğrenciler, eğitimlerini tamamlamak için Amerika'ya gitmeyi gözlemeye başladılar. Bunlar arasından seçilen gençler misyonerler tarafından Amerika'ya gönderildi. Misyonerler bunların geri dönerek misyoner okullarında öğretmenlik, papazlık veya kliniklerde yardımcılık yapmalarını umuyorlardı. Fakat bu öğrencilerin çoğu geri dönmediler, Amerika'da kalanlar kendilerine yeni bir yol çizdiler[3].

Bu ilk gelen öğrencilerden sonra tüccarlar Amerika'ya gelmeye başladı. Bu öğrenciler ve tüccarlar hızla Amerika'ya adapte oldular ve göçmenlerin liderliğini yaptılar. 1880'lerde bunlara yeni bir grup Ermeni daha katılmaya başladı. Bu yeni gelenler daha fakir olan Anadolu köylüsü idi. 1870'lerin sonundan itibaren gelen bu göçmenler özellikle Harput bölgesindeki Amerika'ya ilk büyük Ermeni yerleşimi 1883'te California'nın Fresno şehrine oldu[4].

1880'lerin sonunda Amerika'ya siyasi göçmen Ermeniler de gelmeye başladı. Bunlar Osmanlı Devleti'nden kaçan ihtilalci kimselerdi. Bu ihtilalciler 1887-1890 arasında Amerika'da hücreler kurmaya başladılar. Bunlardan en önemlisi Ermeni Milliyetçisi Smpad Kaprielian

idi. Kaprielian 1886'da Osmanlı Devleti tarafından yakalanarak sürgün edildi ve New York şehrine yerleşerek Amerika'daki ilk Ermeni İhtilal Gazetesi Haik'i çıkarmaya başladı[5].

Washington Elçisi Mavroyani Bey 29 Mart 1892 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği yazısında Amerika'daki Osmanlı göçmenlerin durumunu ve sayılarını şu şekilde veriyordu:

“ 1890 senesi zarfında Amerika'ya hicret eden ahali 455.302 nüfus iken Haziran'da son bulan 91 senesi zarfında 560.319 kişi hicret eylemiştir. 1891 senesi zarfında Memalik-i Şahane'den Amerika'ya hicret eden nüfusun miktarı aşağıdadır.

Muhacirin-i Osmaniye'nin toplamı	İşsiz	Muhtelif işlerle iştilal eden	Bir sanatla iştilal eden muhacirler	Bir mesleğe mensub bulunan muhacirler	Muhacirlerin mahall-i vürudu
165	109	117	32	7	Rumeli
352	130	221	1	-	Arabistan
2.488	339	1.324	159	6	Anadolu
812	118	619	73	2	Ermenilerle meskun vilayet
40	17	22	1	-	Mısır
Toplam: 3.957					

1890 senesinde Muhacirin-i Osmaniye 2.167 idi. Tebamızdan Amerika'ya en fazla hicret edenler Suriyelilerdir. Bunlar kendi işleriyle iştilal etmekte olup hiçbir siyasi maksatları yoktur. Bunlardan sonra Ermeniler gelir. Ermeniler hoşnutsuzluk izhar etmekte olup Osmanlı Devleti'ni aşağılamaya çalışmakta iseler de efkar-ı umumiyeye karşı çalışmaları neticesiz kalıyor...Amerika'da mukavelenameleri kararlaştıran Heyet-i Ayan (senato) dur. Velhasıl Ermeniler bunları kendi efkar ve maksatlarını kabul ile Hükümet- Seniyyenin efkar ve tasavvuratu aleyhinde bulunmaya sevk ve imaleye çalışıyorlar. Heyet-i Ayan azası (senatörler) ise her ne kadar kendi memleketlerinin işlerine vakıf ve bilgileri var ise de içlerinden ekserisi Devlet-i Aliyenin ahval-i hakikiyesine vakıf olmadığı cihetle hem Devlet-i Aliyeyi hem de kanun-ı esasileri gereğince kendi rey ve kararlarıyla hareket eden Amerika Hükümetini müşkül duruma düşürüyorlar[6].”

Amerika kayıtlarına göre, 1854'te Amerika'da 20 Ermeni bulunuyordu, bu sayı 1870'e kadar 70 civarına ulaştı. Şüphesiz bu kayıtların dışında gelen Ermeni göçmenler de vardı. Bu gelenlerin tamamı Amerikan misyoner okullarında eğitilmiş gençler değildi, bazıları Yeni Dünya'ya büyük fedakarlıklarla talihlerini aramaya gelmişlerdi. Bunlar Massachusetts, New York, New Jersey ve Pennsylvania'nın fabrikalarında iş buldular. Göçmen Ermeniler aynı fabrikalarda çalışmaya, aynı yerde yaşamaya önem verdiler ve karşılıklı yardımı öne çıkardılar. Bu kapalı çevrede birkaç küçük Ermeni işyeri, kahvehaneler, manavlar, ayakkabı tamircileri ve sosyal hizmetleri görece diğer küçük yerler açıldı. 1890'a kadar Amerika'da Ermenilerin sayısı 2000'e ulaştı. Bunların hemen hemen hapsi genç ve bekar insanlardı. Çoğu ilk günlerde Amerika'da geçici süre kalacaklarına inanıyorlardı, amaçları ailelerine para göndermek ve dönüş için yeterli parayı biriktirmektir[7]. Bu gün Ermeni araştırmacılarının tamamı 1890-1923 yılları arasındaki göçleri Anadolu'da meydana gelen olaylara ve Türklerin

bu Ermenilere kötü muamele ettiğine bağlamaktadırlar[8]. Oysa özellikle 1890-1896 arası göçün temel sebebi tamamen maddi sebeplerden kaynaklanıyordu. Suriye’de hiç bir karışıklık olmamasına rağmen en çok göç buradan oluyordu.

Amerika’ya göçen Ermeniler manevi ihtiyaçlarını gidermek için de bir araya gelmişlerdi. Ermeni diasporasında merkezi bir politik oluşumun eksikliği kiliseyi toplanma merkezi ve toplum hayatının odak noktası yapmıştır. Göçmenler kiliseyi ruhsal yuvaları olarak görmüşlerdir ve onu koruyucu ve lider olarak seçmişlerdir. Diaspora için Ermeni Kilisesi milliyetçiliğin başlıca kalesidir. Göçmenler için kilise, milletin manevi, kültürel değer ve başarılarının esası, ideallerinin ve hedeflerinin bir göstergesi, milli hayatın etrafında dönmekte olduğu bir cazibe merkezidir[9].

1880’lerin sonunda yaklaşık 1000 Ermeninin yaşadığı Worcester şehri Ermenilerin Amerika’daki ilk kiliseyi kurdukları yerd. 1888’de Worcester’a gelen ve Osmanlı Devleti tarafından aranmakta olan Mıgırdıç Portakalyan Ermenileri bir kilise kurmaya sevk etti. Burada ilk olarak bir Ermeni kulübü kuruldu. Kulübe 250 kişi katıldı ve kiliseyi kuran da bu kulüp oldu. Muş’ta eğitim görmüş olan Joseph Sarajian da 1889’un ortalarında Amerika’ya gelmiş ve kilise kurma faaliyetlerine başlamıştı. 18 Ocak 1891’de binlerce Ermeninin katılımıyla Holl, Saviour kilisesi açıldı. Worcester’deki bu açılışı diğer bölgelerdeki kilise açılışları takip etti[10]. Bu kiliseleri Ermeni Protestanlar kendi papazlarıyla şekillendirmeyi başardılar, İstanbul Ermeni Patrikliği Amerika için ilk papazları gönderdi[11]. Bu papazların Amerika’ya gönderilmesinde eski Ermeni Patriği Mıgırdıç Kırımyan’ın önemli rolü oldu. Kırımyan, Osmanlı Devleti’nin Ermenilere yaptığı sözde zulmü dile getirmek için 1878 Berlin Kongresi’ne katılmış fakat bir şey elde edemedi geri dönmüştü. Dönüşünde Ermenilere hitaben verdiği vaazında, “Ermeni halkı, elbette kılıcın neler yapabilmış olduğunu ve neler yapabileceğini çok iyi biliyorsunuz ve böylece baba toprağına, akraba ve dostlarınıza döndüğünüzde silahlanın ve yine silahlanın. Her şeyden önce özgürlük umutlarınızı kendinize bağlayın, kendi yumruğunuzu kullanın, insan kendi kurtuluşu için kendisi çalışmalıdır” diyordu[12]. Kırımyan’ın bu tavsiyelerine şüphesiz ki ilk uyacak olanlar onun atadığı papazlar olacaktır. Nitekim Amerika’daki faaliyetleri de bunu göstereceklerdir. Amerika’daki Ermeni cemaati çalışmalarında kiliselerden sonra siyasi partiler de önemli bir rol oynadı. Worcester Ermeni Kulübü 1890’ların başında Hınçakların yazdıkları ile tanışmaya başladılar. Hınçaklar kısa sürede New York, Worcester, Boston ve Lawrence’e yayıldılar. Amerika’da Hınçakların ilk idarecisi, Cenova’da partinin kurucularından olan Nişan Garabedian’dı. Osmanlı Devleti tarafından sınır dışı edilmiş olan Protestan Karekin Chitician da Amerika’daki Hınçak liderlerindendi, fakat Ermeniler tarafından pek sevilmiyordu. Garabedian, Anadolu’yu dolaşmış, Patrik Kırımyan ile görüşmüştü, parti kurucusu Nazarbeg tarafından Amerika’ya gönderilmişti[13].

Hınçakların Amerika’da ilk çalışmaları halk toplantıları idi. Worcester’da 600-700 göçmenin katıldığı milli şarkıların söylendiği toplantılar yapılırdı. Bu toplantılarda Garabedian ve yardımcısı Bedros Keljik Türkiye’deki zulümden bahsederek silahsız bağımsızlık olamayacağını söylüyordu. Ayrıca ihtilal için savaşın çok masraflı olduğunu söyleyerek para topluyorlardı. 1894’e kadar Garabedian Amerika’da 10.000 dolar toplanmıştı[14].

Bu Ermenilerin hemen hemen tamamı İngilizce bilmedikleri için, gece kurslarında İngilizce öğrenmeye başladılar. Bazı Ermeni araştırmacılar böylece Ermenilerin asimile olmaya başladıklarını yazarlar. Onlara göre, Ermenice onları anavatana ve birbirlerine bağlayan tek bağdı, böylece Ermeniler ruhlarını kaybettiler[15].

1890'ların başında Amerika'daki Ermeni kulübünün başında Saracian bulunuyordu. Kısa süre sonra Ermeniler Saracian'ın çalışmalarına karşı gelmeye başladılar. Kasım 1892'de Ermeni Kulübü başkanlığı seçimlerini muhafazakar Topanelian kazandı. Fakat Saracian taraftarları Topanelian'a bir suikast düzenlediler. Nw York Ermenileri arayı bulmak için Worcester'a geldiler. Çatışmaya Quarter Ermenileri de katıldı. Bu çatışmalar 1898'e kadar sürdü. Bu mesele Ermenilerin ayrı mezheplere bağlı olmalarından kaynaklanıyordu. Gregoryenler ve Protestanlar ayrı ayrı kiliselerde ayin yapıyorlardı. Caticigan 1892'de New York gelerek Gregoryenlerin başına geçti[16].

Ermenilerin Propaganda Faaliyetleri:

Propagandaya büyük önem veren Ermeni komiteleri gazete, dergi, beyanname ve duvar afişleriyle ortalığı kışkırtmaya gayret ediyorlardı. Bunlardan Avrupa, Merzifon ve Sivas'ta basılıyor gönderildikleri yerlerde gerekirse teksir edilip dağıtılıyordu. Basın yoluyla dünya kamuoyunu etkilemeye çalışan komitelerin kurduğu sistem şöyle işliyordu: Evvela Anadolu'da zoraki bir olay çıkartılıyor, bunu yerel makamların Ermenileri tutuklaması takip ediyor, orada bulunan din görevlisi olayı patrikliğe, konsolos bağlı olduğu sefire ve bakanlığa, misyoner de bağlı bulunduğu teşkilata arzu ettiği gazete ve sefaretlere, onlardan da dünya basınına intikal ediyordu. Ve haber döngü bir çığ gibi büyüyordu. Bu aslında Hınçak nizamnamesinin bir gereği idi[17].

"Amerika'daki Ermeniler de ihtilal fikirlerini Amerika halkına ve idarecilerine kabul ettirmek, Osmanlı Devleti'nin zalim bir devlet olduğunu ispatlamak için yoğun bir propaganda faaliyeti gösterdiler. Bunun için iki yol seçtiler; bunlardan birincisi, gazetelerde yazılar yayınlamak, ikincisi de sık sık mitingler tertiplemekti."

Ermenilerin Amerika'da çıkardıkları ilk gazete Kaprilian'ın Haik Gazetesi'dir. Bu gazete Ermenileri kurtarmak için silah ve savaşın gerekli olduğunu yazarak Ermenileri tahrik ediyordu[18]. Haik Gazetesi, Anadolu'nun bazı vilayetlerinde devrimci ilanlar sergileyen afişler asıldığını Amerikalı Ermenilere duyurarak Anadolu'yu karışık bir halde gösteriyor, yabancı basın yoluyla da Ermeni davasına yardımcı olacak fikirleri dünya kamuoyuna aksettirmeye çalışıyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin dışta itibarını sarsmak için Ermenilere yapılan şiddet, işlenen suç ve kötülüklerin yayınlanmasını istiyordu[19].

New York şehrinde çıkan Haik Gazetesi 15 Ekim 1892 tarihli nüshasında, Ermenilerin bulunduğu her yerde komite kurma ve bunların üstünde Avrupa'da bir merkezi komitenin kurulmasını istiyordu[20]. Bu fikrini kuvvetlendirmek için de İngiliz Başbakanı Gladstone'un fikirlerini yazıyor ve onun Ermenilerin buldukları yerlerde komite kurmalarını ve bir araya gelmelerini tavsiye ettiğini yazıyordu[21]. Ayrıca gazete bu birliğin Osmanlı Devleti'ne tazyik edebilmek için tek yol olduğunu vurguluyordu[22].

Gazete 1 Ekim 1892 tarihli nüshasında, Anadolu'da Arapkir taraflarında meydana gelen olaylardan bahsederek Müslümanların Hıristiyan Ermenilere zulmettiğinden bahsetmiş ve "Bütün bunlara rağmen Ermeniler mallarını dahi satıp silahlanmaktadır ve bu konuda büyük maharet göstermektedirler" diye yazıyı bitirmiştir[23].

Gazete 17 Temmuz 1893 tarihli nüshasında, uzun bir makale yayınlıyor. Müslüman hükümetinin Hıristiyanlara iyi davranmasının imkansızlığını ileri sürerek ihtilal fikrini örgütlemek istiyordu[24].

Hayk Gazetesi 1 Şubat 1894 ve 15 Şubat 1894 tarihli nüshalarında Ermenilerin dış politikada nasıl hareket etmesi gerektiğini açıklayarak, hem Rusya'nın hem de İngiltere'nin desteğinin alınması gerektiğini vurguluyor ama asla Rusya'nın idaresi altına girilmemesini öğütüyordu. Ayrıca Doğu Anadolu'da Ermeni çetelerinin nasıl çalıştıklarını ve silah yardımının hangi yollarla yapıldığını açıklayarak, zaferin yakın olduğu konusunda Ermenileri heyecanlandırıyordu[25].

Amerika'daki Ermeniler, Amerika gazetelerini de kendi lehlerinde yazılar yazmaları konusunda ikna etmek için ellerinden geleni yaptılar. New York Ermenilerinden bir kısmı New York'ta 10.000 Ermeninin oturduğunu, hangi gazetede davalarına yer verilirse ona abone olacaklarını basına bildirmişlerdi[26]. Bu teşebbüslerin etkisi de oldu. 21 Mart 1894 tarihli Worcester Daily Spy Gazetesi "Acı Çeken Ermenistan" başlıklı yazısında Hınçak lideri Nisen Garabetyan ile bir röportajını yayınlıyor ve Ermenilerin eğitilmiş, ilerleme isteği olan, medeni insanlar olduğunu Türklerin şu anda Anadolu'da bu Ermenilere zulüm yaptığını yazıyordu[27].

1894 Ağustos'unda meydana gelen Sasun ayaklanması ve bunun sonunda meydana gelen olaylardan sonra Amerika'da Türkiye aleyhine büyük bir propaganda patlaması oldu. Ermenilerin ayaklanma çıkardıkları göz ardı edilerek sırf Hıristiyan oldukları için kılıçtan geçirildikleri ileri sürüldü. Kiliselerde Türkleri lanetleme duaları, meydanlarda protesto mitingleri yapıldı. Gazetelerde ve dergilerde koyu düşmanlık yazıları yazıldı, bir çok kitap ve broşür yayınlandı[28].

Hayk Gazetesi 900 Ermeninin öldüğü Sasun olaylarını izleyerek burada 10.000 Ermeninin katledildiğini yazdı. Ayrıca bütün Amerikalıları ve Avrupalıları bu olaya müdahale etmeye çağırdı[29].

Gazetelerden başka Ermenilerle ilgili kitaplar da propaganda vasıtası olarak kullanıldı. On yıldan beri Amerika'da bulunan teoloji ve tıp yapmış olan ve Amerika misyoneri tarafından desteklenen ve himaye edilen Rahip Gabrielian tarafından 1893 yılında Filedelfiya'da "Ermeniler ve Ararat Halkı" adında bir kitap yayınlandı. Kitapta Ermeni edebiyatı ve tarihi ile tamamen Osmanlı ve Müslümanlık aleyhinde bilgiler vardı. Osmanlı Devleti kitabın ülkeye sokulmaması için gerekli tedbirleri aldı[30].

1895 yılında diğer bir kitap Frederick Davis Grenee adlı Amerika Misyoneri tarafından yazıldı. Grenee dört yıl Anadolu'da görev yapmıştı ve kitabının adı "Memalik-i Şahanede Ermeni Buhranı ve 1894 Kıtaliyle Vuku'at-ı Mütakaddimesi ve Tafsilatı" adını taşımaktaydı. Bu kitapta da Anadolu'dan gelen imzasız mektuplar yayınlanarak Müslümanların Ermenileri katlettiğinden bahsediliyordu[31].

Amerika'da 1896 yılında üç kitap daha basıldı. Amerikalı misyonerlerin yayınladığı bu üç kitapta da Türk düşmanlığı vardı ve daha sonraki araştırmacılar tarafından kullanılacak temel eserlerden oldular. Bu üç çalışma şunlardı: Rahip Edwin M. Blisa, "The Armenian Atrocities", A.W. Williams, "Bleeding Armenia", Frederic Davis Greene, "Armenian Massacres or The Sword of Muhammed"[32].

Ermeniler bu kitaplar dışında, 1893 yılında, “Ermenilere Askeri Talim Dersleri” adlı bir kitap bastırarak dağıtımını yaptılar[33].Yine aynı yılın Kasım ayındaHınçak Partisi Worcester Şubesi'nin çıkardığı broşürde Ermenilerin Anadolu'da katliama maruz kaldıklarını ileri sürdüler[34].

Amerika'daki Ermeniler Türkiye'deki Ermenileri de yazdıkları mektuplarla tahrik ediyorlardı. Bu haberleşme Türkiye'deki Amerika Misyonerleri vasıtasıyla yapılıyordu[35]. Amerika'da oturan Leon tarafından 19 Eylül 1893'te Bitlis'in Zigak Köyü'nde Protestan vaizlerinden Agopyan Sarkis'e gönderilen mektupta, “... Eğer Ermeni Milleti'nin haline kan lazımsa işte on bin Sasonlunun kanı. Fakat Sasonluların kanı İngiltere ve Amerika cemaatlarını teşvik eyledi. Bunlar kendi devletlerini Ermeni meselesinin haline mecbur ettiler. Fakat devletlerin kendi menfaatları için çalıştıklarını bilirsiniz. Eğer ikinci bir hareket daha vuku bulursa İngiliz ve Amerika Devletleri İstanbul'a yürüyüş edeceklerdir ve Sultanı üfürerek Bağdat'a kadar göndereceklerdir. İşte bizim maksadımız: İhtilal, ihtilal! Korkmayınız, mevt her yerde birdir.”[36] diyerek ikinci bir isyanın daha çıkarılmasını istiyordu.

Yine Amerika'da oturan Van'lı Aşikyan Sahak da Van'daki kardeşlerine gönderdiği mektupta, “ ... Ermenilerin ümidi yalnız hürriyet yahut helaktır. Bundan sonra Ermenilerin Türklerle muhabbet üzere geçinmeleri mümkün değildir. Hayatınızı yalnız silahlarda bulabilirsiniz, Van Ermenileri silah tedarik ederek harekete geçmelidirler” diyordu[37].

Ermeniler için Osmanlı Devleti dışındaki en önemli unsur içerideki ihtilal hareketi için para ve silah tedariki idi. Bağış Ermeni İhtilal Komitelerinin başlıca finans kaynaklarından biri idi. Silah tedariki, komitelerin sıcak savaşı için kesin bir ihtiyaçtı. Bir yandan nizamname gereğince her Ermeninin kendi silahını temin etmesi istenirken bir yandan da bu silahların komiteye giriş ve aidat paralarıyla yabancı memleketlerden dolaylı bir şekilde satın alınıp Osmanlı ülkesine gizlice sokulmasına ve yurt içinde depolanmasına çalışılıyordu[38]. Yardım ve bağışın merkezi kiliseler ve halk toplantılarıydı. Ermeni papazları gönüllü olarak veya cebren komitenin emrine girmişler hatta liderlik etmişlerdir. Worcester'daki Rahip Saraciyen burada Pazar ayinlerinde konuşmalar yaparak komitelere yardım edilmesini istemiştir[39]. Bu tür faaliyetlerden sonra 1894 Nisan ayına kadar Amerika'daki Ermeniler 50.000 martini, 75.000 tabanca, 2 milyon tüfek ve tabanca mermisi ve muhtelif miktarlarda dinamit satın almışlardır ve Anadolu'ya göndermişlerdir[40]. Bu çalışmalarına Amerikalıları da katmak isteyen Ermeniler 1 Mayıs 1894'te “Ermeni Dostları Birliği Derneği” ni kurmuşlardır[41].

Amerika'daki Ermenilerin en önemli faaliyetlerinden biri de Osmanlı Devleti içerisinde meydana gelen olaylardan sonra ve bu olayların yıl dönümlerinde mitingler tertip etmeleridir. Amerika'daki mitingleri sayıları yirmiyi bulan ihtilal cemiyetlerinin Şikago, Filedelfiya ve Boston başta olmak üzere çeşitli şehirlerde şubeleri vardı. Bu cemiyetlerin ortak amacı, bütün Ermenileri Osmanlı Devleti idaresinden kurtararak bağımsız Ermenistan'ı kurmaktı. Bu cemiyetler, 1893 Şubat ayında Kayseri ve Merzifon çevresinde meydana gelen olaylarda dolayı New York'ta 200 kadar Ermeni'yi toplayarak protesto etmişlerdi[42]. Yine ihtilal cemiyetlerinden birisi olan “Büyük Ermenistan Vatavsever Cemiyeti” de 25 Temmuz 1894'te 200 kişi ile New York sokaklarında dolaşarak “Türkiye Batsın, Yaşasın Ermeni İhtilali” diye bağırıyorlardı[43].

Amerika Ermenileri bu çalışmalarını ile Avrupa Ermenilerini fersah fersah geride bırakmışlardı. Bunun en önemli delili New York Ermenilerinin Kumkapı Hadisesi'nin (15 Temmuz 1890) dördüncü yıldönümünde Nişan Karabetyan tarafından Boston Şehri'nde akt olunan bir mitingde yapılan konuşmadır. Karabetyan bu konuşmasında, Osmanlı Devleti'nin insanlık için bir ağırlık olduğundan ve ortadan kaldırılması gerektiğinden bahsetmişti. Bu konuşmanın metni Londra'da neşrolunan "Armenia" Gazetesi'nde de yayınlanmıştı[44].

1894 yılı sonbaharında Sason'da meydana gelen olaylar, Ermeniler arasında katliam olarak duyulunca büyük tepkiler doğurdu. Hemen bütün Ermeni grupları, Gregoryan, Protestan, Hınçak ve liberaller protesto yürüyüşlerinde birleştiler, mitingler yaptılar ve beyannameler yayınladılar. 20 Kasım 1894'te Şikago'da birkaç yüz kişinin katıldığı mitinglerde Türklere karşı silah kullanmak gerektiğinden söz edildi. 25 Kasım'da Worcester'da en büyük Ermeni mitingi yapıldı. Mitingde Berlin Kongresi'nde kabul edilen 61. maddenin uygulanması istendi ve Avrupalı Devletlere çağrıda bulunuldu. Benzewr protesto mitingleri Boston, Lyn ve Lawrence'de de yapıldı[45].

Bu olayı fırsat bilen Hınçaklar kiliselerinde papazları kullanarak epey para topladılar. New York'ta tayin olunan beş kişi bir hafta zarfında sekiz yüz dolar topladılar. Paraların çoğu bunların cebinde kalıyordu. Hınçakların Amerika'da şehir şehir dolaşan adamları vardı[46].

Ermenilerin bu yalan propagandalarına inanan Amerikalılar da Osmanlı Devleti aleyhine mitingler düzenlediler. Amerikalılar tarafından Boston'da, 15 Kasım 1894'te, Boston Valisi'nin de katıldığı bir miting tertip edilerek Osmanlı Devleti aleyhine kararlar alınmış ve bu kararlar diğer hükümetlere de tebliğ edilmiştir[47].

Amerika'daki ihtilal cemiyetlerinin bütün amaçları Hınçak Cemiyet Merkezi'nin çizdiği doğrultuda idi. Ermenilerin bütün gayretleri Anadolu'da karışıklık çıkarmak, bunun için maddi desteği sağlamak ve Amerikalıların ve Amerika Senatosu'nun bu konuda alacağı kararda etkili olmaktı. Çizilen bu hedefin ilk aşaması, 1892-1895 yılları arasında Anadolu'da çıkarılan karışıklıklarla sağlanmıştı. Hareketim ikinci aşaması, bu konunun Amerika kamuoyunda işlenerek senatonun dikkatinin çekilmesi idi ki Ermeniler bu konuda daha önceden çalışmaya başlamışlardı. 20 Aralık 1893'te Amerika Başkanı Cleveland'a gönderilen Ermeni Artin imzalı yazıda çok önemli noktalara dikkat çekilmeye çalışılıyordu. Amerika'daki Ermeni propagandasının mahiyetini gösteren bu yazıyı burada aynen vermeyi uygun buluyoruz:

" Kongredeki nutk-ı ahirinizde Ermeni Meselesi'nden dahi bahsettiğinizden dolayı beyan-ı teşekkür ederiz[48]. Bu mesele hakim tarikiyle halledilemez. Ermenilerin en büyük talihsizlikleri şudur ki ne halde buldukları alem-i medeniyetçe meçhuldür. Ermeniler bir hükümet-i İslamiyenin idaresi altında yaşayan bir Hıristiyan kavmidir. İslamların ne kadar mutaassıp oldukları malumdur. Dört yüz milyon nüfusu aşan ve gayet büyük bir kuvvete malik olan Hıristiyanların din-i isevinin en büyük düşmanı olan bir millet tarafından düçar-ı mezalim olmalarına gözlerini kapamaları gerçekten gariptir. Ermeniler zeki, ilim sahibi, sanatkar, asayiş seven ve kanaatkar insanlardır. Bunca mezalime rağmen dinlerini koruyan Ermenilere Amerikalılar kayıtsız kalamazlar....Amerikalıların Ermenilerin bulunduğu Osmanlı topraklarında hususi menfaatleri vardır. Zira oradaki mektep, kilise ve hastaneler için yıllık iki yüz elli bin dolar sarf etmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki Ermenilerin şikayetlerinin

nazar-ı itibara alınması için Padişah nezdinde tavassut etmenizi insaniyet namına rica eyleriz.”[49]

İlk defa, 3 Aralık 1894’te Louisiana Senatörü Newton Blanchard Ermeni Meselesini Amerikan Senatosu’na getirdi. Blanchard, Senato’ya sunduğu karar tasarısında, Türkiye’de kadın, erkek, çocuk demeden yapılan katliamların insanlık için bir yüz karası olduğunu ve tüm insanlıkça en sert biçimde kınanması gerektiğini belirtiyordu. Aynı Senato Başkan Cleveland’dan bilgi istiyordu. Cleveland için her şeyden önce Türkiye’deki Amerikalıların hayatını korumak önemliydi ve bu olaylarda Amerikalılara hiçbir şey olmamıştı. İstanbul’daki Amerika Elçisi Terrel de Türkiye’deki Amerikalıların rahat içerisinde olduklarından bahsediyordu[50]. Ayrıca Cleveland, Amerika’da propaganda yapan Ermenilere fazla güvenilmemesi gerektiğini açıklamış, onun bu açıklaması Ermenileri çok kızdırmıştı[51].

Ermenilerin senatörler üzerindeki çalışmaları 1896 yılı boyunca da devam etti. Bu propagandalar sonucu Amerika’daki Ermeniler Osmanlı Devleti’ne karşı o kadar kinle dolmuşlardı ki, burada yaşayan Müslümanlara saldırmaya başlamışlardı. Özellikle Worcester’da yaşayan Müslümanlar sık sık Ermeniler tarafından tehdit ediliyordu[52].

Türkiye’deki farklı din ve mezheplere mensup kimselere yapılan muamele ile Amerika’daki emsallerini karşılaştıran bir Amerikalının “Tarafsız” imzasıyla Chicago Herald Gazetesi’nin 16 Haziran 1894’te çıkan mektubun özeti şöyledir:

“Amerika’da Bir avuç Ermeni vardır. Bunlar bizim kanunlarımızın himayesi altındadırlar. Ama bunlar kendilerini üstün ırktan sanırlar ve ihtilalci Hınçak Partisi’nin, Türk Hükümeti ve memurlarından gördükleri tazyike karşı Türkiye’de isyan çıkaracaklarını yazarlar. Buna zeki ve gerçekten dost Amerikalılar derhal inanırlar. Eğer bu kişiler kafi süre Türkiye’de yaşasalar, Ermeni anarşistlerinin gerçek gayretlerini görecektirler. Bunlar üstün ırktır. Türkler değildir. Önemli olan Amerikalıların inandırılması ve Ermenilerin cesaretlendirilmeleridir. Ermeni konusuyla ilgilenen kişiler şu iki noktayı unutmamalıdır:

1. Türkiye’de suç işleyenler, Amerika’dakinden daha azdır.
2. Türk hükümeti suçluyu daima cezalandırır. Geçek şudur ki Türkiye’de suç işleyenler herhangi bir medeni memleketinkinden daha azdır.

Türkiye’de Ermeniler çok yüksek mevkidedirler. Mahkemelerde başkanlık mevkiinde olan çok Ermeni olduğu gibi devletin bütün dairelerinde görev yapanlar vardır. Bu Türkiye’deki adaleti ve toleransı gösterir. Ermeniler tarafından bunun aksinin iddiası iftiradır. Bu sebeple ABD’ne politik çağrıda bulunmaya hakları yoktur. ABD herhangi bir sebeple Türkiye’nin iç işlerine müdahale edemez”[53].

1893-1896 yılları arasında Amerika’daki Ermenilerin tutum ve davranışları, sayıları hakkında bu durum ortaya çıkıyor. Bunlara karşı Osmanlı Devleti de şüphesiz ki çeşitli tedbirler aldı. Özellikle Vaşington Sefiri Mavroyani Bey bu konuda çok yoğun bir şekilde çalıştı. Fakat Avrupalı Devletlerde olduğu gibi Amerika’da da siyaset ve iç politikalar Ermeniler lehine

çalıştı. Onlar bu meseleyi Osmanlı Devleti'ne karşı bir baskı aracı olarak kullanmak niyetinde idiler. Mavroyani Bey'in çalışmaları ve Amerika'nın tutumu ayrı bir çalışma konusudur.

"[1] Dennis Papazian, "Armenians in America", *Het Christeljk Oosten*, 52, No: 3-4 (2000), p. 311-312. Amerikan Mistonerlerinin çalışmaları ile ilgili olarak bkz. Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, Ankara, 2000; Bilal Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri* (8-12 Ekim 1984 Erzurum), Ankara 1985; Nil Sarı, "Amerikalı Misyonerler ve Ermeni Sorunu", *İstanbul Üniversitesi Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu* (24-25 Mayıs 2001), İstanbul, 2001."

[2] Dennis Papazian, "The Changanig American View of the Armenian Question an Interpretation", *Armenian Review* 39, No: 4-156 (1986), s. 50.

[3] Papazian, "Armenians in America", s. 315.

[4] Robert Mirak, *Torn Between Two Lands, Armenians in America (1890 to World War I)*, Cambridge, 1983, s. 38-39. Mirak'ın bu çalışması Ermeni tarihçiler tarafından Amerika'daki Ermenilerin tarihi üzerine yapılmış en iyi çalışma olarak kabul edilmektedir.

[5] Mirak, *Armenians in America*, s. 43.

[6] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.) Yıldız Sadret Hususi Evrakı (Y.A.Hus.) 260/93.

[7] Papazian, "Armenians in America", s. 320.

[8] Böyle bir çalışma örneği için bkz. Gayane Hagopian, "The Immigration Of Armenians To TheUnited States", *Translation: Garo Sasuni, Armenian Review*, 41 (2), 1988, p. 67-76.

[9] Vigen Guroian, "Armeian Genocide and Christian Existence", *Cross Currents*, Fall 91, Vol. 41, Issue 3, p. 326.

[10] Mirak, *Armenians in America*, s. 198.

[11] Papazian, "Armenians in America" , s. 326.

[12] Guroian, "Armenian Genocid and Christian Existence", p. 338.

[13] Mirak, *Armenians in America*, s. 206.

[14] Mirak, a.g.e, s. 207.

[15] Army Bakelian, *Armenian- Americans: FromBeing to feeling Armenian*, London, 1993, p.6.

[16] Mirak, a.g.e. s. 199.

[17] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 11, Belge No: 34, İstanbul, 1988.

[18] Mirak, Armenians in America, s. 209.

[19] Amerika Sefiri Mavroyani Bey'den Hariciye Nezareti'ne 13 Mart 1893 tarihli yazı, Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 11, Belge No: 159.

[20] Mavroyani Bey'den Hariciye Nezareti'ne 20 Kasım 1892 tarihli yazı, Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 11, Belge No: 75.

[21] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 11, Belge No: 69.

[22] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 11, Belge No: 147.

[23] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sadaret Hususi Evrakı (Y.A. Hus.) 267/84, lef. 3.

[24] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 13, Belge No: 43.

[25] BOA, Y.A. Hus. 293/2.

[26] Mavroyani Bey'den Hariciye Nezareti'ne 17 Mayıs 1893 tarihli yazı, Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 12, Belge No: 111.

[27] BOA, Yıldız Mütenevvia (Y. Mtv.), 93/41.

[28] Bilal Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İlişkileri (8-12 Ekim 1984 Erzurum), Ankara 1985, s. 106.

[29] BOA, Y.A. Hus. 324/4, lef. 3.

[30] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 12, Belge No: 154 ve c. 13, B. No: 33.

[31] BOA, Y.A. Hus. 327/61.

[32] Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", s. 106.

[33] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.16, Belge No: 27.

[34] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.16, Belge No: 64.

[35] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.26, Belge No: 14.

[36] Hüseyin Nazım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi, I, Ankara, 1998, s. 112.

[37] a.g.e., c. II, s. 267-268.

[38] Türkkaya Ataöv, "Ermeni Terörizminde Silah Sağlanması: Osmanlı Belgelerine Dayalı Gerçekler", Ankara Üniversitesi Uluslararası Terörizm ve Uyuşturucu Kaçakçılığı Sempozyumu, Ankara, 1984, s. 168-169.

[39] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.11, Belge No: 149.

[40] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.19, Belge No: 20.

[41] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.19, Belge No: 63.

[42] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.12, Belge No: 15, Ek-2.

[43] B.O.A. Y.Mtv. 103/104.

[44] Hüseyin Nazım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi, I, s. 46.

[45] Mirak, Armenians in America, s. 212-213.

[46] B.O.A. Y.Mtv. 97/82.

[47] B.O.A. Y.Mtv. 314/4.

[48] ABD. Başkanı bu konuşmasında, Amerika tabiiyetine geçen Ermenilerin Osmanlı Devleti tarafından cezalandırılmasının doğru olmadığını, Ermeni Meselesinin hakim aracılığı ile halledilmesini söylemişti (B.O.A. Y.A. Hus. 314/70).

[49] B.O.A. Y.A.Hus. 292/39.

"[50] Mirak, Armenians in America, s. 222; Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", s.112-113."

[51] B.O.A. Y.A.Hus. 314/43. Bu sırada Amerika kamuoyunda, özellikle misyonerler ve protestan papazlar arasında Hınçaklara karşı bir propaganda başlamıştı. Misyoner Hamlin bu propagandanın başını çekiyordu. Hınçaklar bu amerikalılar tarafından Nihilist ve Rusya taraftarı olarak değerlendiriliyordu (O.B.E., c.18, Belge No: 60.

[52] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c.11, Belge No: 136.

[53] Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, c. 20, Belge No: 102.